

2.3.2 Skapas himlakropparna dag fyra eller tidigare?

Dag fyra uppmärksammas bland forskare av åtminstone två skäl. Många noterar att ljuset skapas redan dag ett och först dag fyra solen, månen och stjärnorna. Forskarna har löst problemet på olika sätt. En del hävdar att ljuset dag ett var något annat än det naturliga. Andra forskare konstaterar att berättelsen har en logisk brist. En tredje grupp menar att sjudagarsstrukturen bara är en litterär form och att man inte ska fästa vikt vid den ordning skapelsen rapporteras. En fjärde grupp forskare menar att det är tiden som skapas dag ett, växlingen mellan mörker och ljus, inte ljuset självt. Även andra förslag förekommer.¹

Westermann är en av de forskare som menar att texten dag fyra är mer mångordig än vad som kan förväntas. Speciellt tillägget וַיֵּאָבֶד הַכּוֹכָבִים i den första repetitionen,² menar Westermann ger intryck av ett senare tillägg. Hamilton instämmer när han kallar detta ett parentetiskt tillägg. Min analys av ordfrekvensen de olika skapelsedagarna³ ger dock stöd för att antalet ord dag fyra är exakt det rätta för den struktur författaren använder.⁴

Den vanliga förståelsen av händelserna dag fyra innebär att solen, månen, stjärnorna samt underförstått planeterna, skapas. Men jag har även stött på forskare som menar att författaren inte avsett meddela att himlakropparna skapas dag fyra, utan endast att de tilldelas sina uppgifter.

Det är huvudsakligen två argument som lyfts fram till stöd för detta. Sailhamer noterar att syntaxen är annorlunda när dag fyra inleds⁵ jämfört med dag två⁶. Skillnaden är att författaren använder artikeln ה i första satsen dag fyra vilket Sailhamer menar kan tolkas så att Gud tilldelar himlakropparna deras uppgifter, inte att de bringas i existens. Walton å sin sida anför att verben וַיַּעַשׂ och וַיֵּתֶן som inleder de två repetitionerna inte alls behöver förstås som att de anger att något fysiskt tillverkas. Jag granskar argumenten var för sig. Därefter diskuterar jag och redovisar min syn på frågan.⁷

Sailhamer fäster således uppmärksamhet vid att ל används i bl.a. לְהַבְדִּיל. Han menar att detta ger möjlighet att förstå uttalandet som att Gud tilldelar himlakropparna sin uppgift. Sedan bekräftas detta med ”ja, så blev det” varefter berättaren repeterar vad som skett denna fjärde dag. Ingenting materiellt nytt skapas dag fyra enligt denna tolkning. Sailhamer menar, liksom även Collins, att himlakropparna har rapporterats skapade redan i introduktionens första sats.⁸

¹ Wenham 1987, 18, 22; Hamilton 1990, 120–121; Sailhamer 1992, 87–88, 92; Westermann 1994, 112; Gunkel 1997, 107, 110; Cassuto 1998, 26–27, 44; Waltke 2001, 61; Collins 2006, 56–58; McKeown 2008, 21; Walton 2011, 171.

² וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת הַמְּאֹרֹת הַקְּטָנִים לְמַמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת הַכּוֹכָבִים:

³ Se kapitel 2.5.3.

⁴ Hamilton 1990, 128; Westermann 1994, 126–132.

⁵ וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה:

⁶ וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וְיְהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לְמַיִם:

⁷ Sailhamer 1990, 93; Walton 2011, 133–138.

⁸ Sailhamer 1990, 93; Collins 2006, 57–58.

När jag själv granskade texten dag fyra mer noggrant noterade jag att artikeln ם används 11 gånger dag fyra. Varje gång används den för samma syfte nämligen att ange himlakropparnas funktion eller uppgift. Användningen av ם i denna funktion är unikt under skapelseveckan.⁹ Westermann noterar att alla repetitioner som förekommer dag fyra endast har en enda uppgift, nämligen att fastställa himlakropparnas funktion. Till detta använder författaren sju meningar.¹⁰

Att tilldela olika delar av universum dess funktion är, enligt Walton, något som uppfattas som skapelse i kosmogonier från den antika främre orienten. I den antika främre orienten var funktionen det centrala och Walton menar, i likhet med Sailhamer, att dag fyra tilldelas endast himlakropparna sina uppgifter, de tillverkas inte.¹¹

Walton diskuterar betydelsen av ם״אֲשָׂא״ och ם״נָתַן״ som återfinns i de två repetitioner som följer Guds inledande uttalande. Walton hävdar att den vanliga uppfattningen om att ם״אֲשָׂא״ anger att något fysiskt tillverkas är felaktig. Walton lyfter fram att ם״אֲשָׂא״ kan ha en mängd olika betydelser. ם״אֲשָׂא״ kan nog betyda tillverka eller färdigställa. Men Walton betonar att ordet också används i betydelserna ordna, organisera eller göra enligt instruktion i sammanhang där inget materiellt tillverkas.¹²

Jag har granskat hans argument genom att kartlägga alla gånger imperfekt konsekutiv av ם״אֲשָׂא״ används.¹³ Resultatet blev att jag kan konstatera att ם״אֲשָׂא״ framförallt används med följande betydelser i Pentateuken:

1. Göra, placera, sätta något på ett speciellt sätt, göra något av ett visst material osv.¹⁴
 - a. Göra eller placera något och sedan artikeln ם״נָתַן״.¹⁵
2. Ordna och arrangera en fest eller bjudning av något slag.¹⁶
3. Göra tecken och under.¹⁷
4. Göra, ordna eller arrangera enligt instruktion.¹⁸

Utöver dessa betydelser används ם״אֲשָׂא״ även för många andra betydelser i GT.¹⁹

⁹ Dag sex används också ם relativt flitigt, men då i betydelsen ם״enligt״ sina slag.

¹⁰ Westermann 1994, 126–127.

¹¹ Walton (2011, 23–28) menar att hela skapelseberättelsen ska förstås enligt detta mönster, inte bara dag fyra.

¹² Walton 2011, 133–135.

¹³ Jag begränsar till imperfekt konsekutiv för att minska antalet träffar.

¹⁴ 1 Mos 3:21; 2 Mos 36:11,13, 14, 17–20, 23, 31, 35–37; 37:1, 4, 6–7, 10–12, 15–17, 23, 25–26, 28–29; 38:1–4, 6, 8–9, 30; 39:2, 8, 22; 4 Mos 21:9.

¹⁵ 1 Mos 1:16, 25; 2 Mos 36:33.

¹⁶ Så i Pentateuken på t.ex. följande ställen: 1 Mos 19:3; 21:8; 26:30; 27:31; 29:22; 40:20; 50:10.

¹⁷ Så i Pentateuken på t.ex. följande ställen 1 Mos 21:1; 2 Mos 4:30; 8:9, 20, 27; 9:6.

¹⁸ Så i Pentateuken på t.ex. följande ställen: 1 Mos 6:22; 7:5; 29:28; 42:25; 43:17; 44:2; 2 Mos 7:6; 8:13, 31; 9:6; 17:6, 10; 18:24; 40:16; 3 Mos 8:3, 20; 17:11; 20:27; 23:2, 30; 27:22; 31:31.

¹⁹ T.ex. Göra/uppträda på ett visst sätt: 2 Sam 15:6; Sluta fred: Jos 9:15; ם״Göra״ krig: 1 Mos 14:2; Ge seger: 1 Sam 19:5; 2 Sam 23:10, 12; Göra sig ett namn: 2 Sam 8:13; ם״Göra״ ett skrik, klagorop: 1 Mos 18:21 (Alternativ förståelse kan vara att orsaka förstörelse); Att skaffa sig något: 1 Kung 1:5; Göra ont eller gott i HERRENS eller andras ögon: 1 Mos 24:49; 1 Kung 11:6; 14:22; 15:11, 26, 34; 16:30; 22:53; 2 Kung 8:18, 27; 12:2; 13:2;

På basis av det ovan presenterade drar jag slutsatsen att 'āsâ verkligen kan användas för en mängd olika betydelser och tolkningen måste bero av sammanhanget. Jag noterar även att i de fall något tillverkas ligger tyngdpunkten på hur produkten ska tillverkas, av vilket material eller till vilken funktion den är ämnad.

Man bör notera punkt 1 a som är mest lik den användning som förekommer dag fyra. I 2 Mos 36:33 är budskapet inte att man tillverkade tvärstängerna, utan var de skulle placeras och vilken funktion de skulle få. Därför har man också på svenska översatt "wajja'as" med "satte" istället för "tillverkade". Man kunde lika gärna ha översatt med "placerade".

וַיַּעַשׂ אֶת־הַבָּרִים הַתֵּימָן לְבָרִים בְּתוֹךְ הַקִּרְיָשִׁים מִן־הַקֶּצֶה אֶל־הַקֶּצֶה:

Den mellersta regeln satte man så att den gick från den ena ändan till den andra mitt på bräderna.

Man kan också notera att punkt fyra, att göra, ordna eller arrangera enligt instruktion, har många exempel i Pentateuken, närmare bestämt 25 st. Observera att ingen av dessa tillfällen handlar om att tillverka något, utan enbart om att ordna, handla, placera eller arrangera.

Förutom 'āsâ är även nātan av intresse eftersom det används i repetition två. Jag har på samma sätt som för 'āsâ gått igenom hur verbet används i GT. Resultatet blev att nātan används överlägset mest i betydelsen "gav", 29 tillfällen i Pentateuken²⁰, följt av "satte" eller "ordnade", 15 tillfällen i Pentateuken²¹. Vad gäller övriga betydelser kan nämnas placerade²² och tillförordnade²³. Nātan kan i likhet med 'āsâ användas även för många andra betydelser.²⁴

Slutsatsen är att såväl 'āsâ som nātan kan användas i en mängd betydelser och förståelsen måste avgöras av sammanhanget. Man bör observera att i inget av exemplen med nātan finns betydelsen tillverka. Det är en viktig iakttagelse, eftersom nātan används parallellt med uttalandet som inleds med wajja'as. Detta faktum anser jag ger stöd åt teorin som hävdar att himlakropparna inte tillverkas dag fyra.

14:3, 24; 15:3, 9, 18, 24, 28, 34; 17:2; 18:3; 21:2, 20; 22:2; 23:32, 37; 24:9, 19; 2 Krön 12:14; 14:1; 21:6; 22:4; 24:2; 25:2; 26:4; 27:2; 29:2; 31:20; 33:2, 22; 34:2; 36:5, 9, 12; Jer 52:2; Utse, ordinera, instifta, bestämma någon till en roll: 1 Mos 12:2; 1 Kung 12:31–33; 13:33; 2 Krön 2:18; Producera, ge skörd: Jes 5:2, 4.

²⁰ 1 Mos 14:20; 18:7; 20:14; 21:14, 27; 23:9; 24:32, 35–36, 53; 25:5; 27:28; 28:4; 29:24, 28–29, 33; 30:6, 35; 31:9; 32:17; 38:18; 39:21; 40:21; 41:45; 43:24; 45:21; 47:11, 17; 2 Mos 2:21; 11:3; 31:8; 3 Mos 8:27; 4 Mos 3:51; 5:20; 7:6; 11:25; 21:3; 31:41, 47; 32:33, 40; 5 Mos 3:3; 9:10; 26:9; Jos 10:30, 32; 13:15, 24, 29; 14:13; 15:17, 19; 17:4; 21:43; Dom 1:4, 13, 15; 3:10; 7:16; 11:21; 14:9, 19; Rut 4:13; 1 Sam 1:27; 2:10; 9:22; 12:17–18; 18:27; 20:40; 21:7; 27:6; 28:19; 30:23; 2 Sam 4:8; 16:8; 24:9; 1 Kung 2:17; 5:9; 11:18–19; 14:16; 19:21; 22:6; 2 Kung 4:44; 5:23; 8:6; 10:15; 11:10; 13:5; 15:19; 18:15; 22:8; 23:33; 25:28; 1 Krön 21:14, 25; 25:5; 28:11; 29:25; 2 Krön 11:23; 18:15; 21:3; 23:9; 28:21; 34:15; Esra 7:6; Neh 2:8; 7:5; Ester 2:18; Job 42:15; Ps 37:4; 72:15; 78:46, 61; 105:44; 106:15, 46; Ords 29:17; Jes 53:9; Jer 39:10; 40:5; 52:32; Hes 10:7; 21:16; Dan 1:2, 9; Jon 1:3.

²¹ 1 Mos 15:10; 18:8; 30:40; 38:28; 40:3; 41:10, 42, 48; 2 Mos 34:33; 37:13; 40:18, 20, 22–33; 3 Mos 8:8; Ps 40:4.

²² 1 Kung 6:27; 7:39; Jer 20:2; 2 Kung 11:12; 12:10; 16:14, 17; 2 Krön 3:16; 4:6–7; 11:11; 17:2.

²³ 1 Mos 39:22; 2 Mos 18:25; 2 Sam 11:16; 1 Kung 2:35; 1 Krön 16:4; 2 Krön 17:2; 32:6.

²⁴ T.ex: Beströk: 3 Mos 8:15, 23–24; 9:9; Klädde på: 3 Mos 8:7; Såg oss som: 1 Mos 42:30; Gav upp ett rop: 1 Mos 45:2; Hållde/fyllde/utgjöt: 2 Mos 40:30; 1 Kung 2:5; Gjorde under och tecken: 5 Mos 6:22; Redovisade: 1 Krön 21:5; Förorsakade: 1 Kung 10:27; 2 Krön 1:15; 9:27; Övrigt: 4 Mos 17:12; 2 Sam 18:9; 24:15; 2 Krön 20:3; Ps 18:33; Hes 31:10.

Jag anser dock att man kan tolka händelserna dag fyra som man traditionellt gjort, även om texten verkar omständlig om författaren endast avsett berätta att Gud skapade himlakropparna. Men efter att ha granskat alla argument anser jag det mest troligt att det som avses dag fyra är att himlakropparna tilldelas sin roll och funktion. Orsaken till denna förändrade ståndpunkt motiverar jag nedan.

Av stor vikt är hur man uppfattar 1 Mos 1:1–2. Enligt min slutsats i kapitel 2.1.2 inleds berättelsen med att konstatera att Gud redan skapat universum. Har man uppfattat det budskapet i introduktionen förväntar man sig inte att Gud tillverkar himlakropparna på nytt, utan nu tilldelas de sin uppgift. Den här förståelsen gör att hela veckan får en logisk progression.

Problemet med mångordigheten och det till synes påklustrade ”och stjärnorna” försvinner om man förstår att författarens avsikt inte var att berätta att Gud skapade himlakropparna, utan att beskriva hur de tilldelas sin roll och funktion. Bibel 2000 översätter såhär: Gud gjorde de två stora ljusen, det större ljuset till att härska över dagen och det mindre till att härska över natten, och han gjorde stjärnorna. Men *וַיַּצְרֵם הַכּוֹכָבִים* syftar inte på att Gud skapade dem, utan att månen ska råda över natten – liksom stjärnorna. Gud tillsatte alltså ”det lilla ljuset till att råda över natten liksom stjärnorna gör”.

Det tredje jag vill fästa uppmärksamhet på är var ”bārā” förekommer i skapelseberättelsen. Bārā’ används i sammanhang där något nytt och tidigare inte skådat sker.²⁵ I skapelseberättelsen används det första gången när det i vers ett konstateras att ”i begynnelsen skapade Gud himmel och jord”. Dag ett till fyra förekommer sedan inget nytt bārā’. Nästa gång bārā’ förekommer är när djurlivet, i form av havsdjur och bevingade djur, skapas. Den tredje gången förekommer det trefaldigt när människan skapas. För varje dramatiskt nytt skede förekommer bārā’. Detta stämmer bra om dag fyra innebär att de redan skapade himlakropparna tillskrivs sina uppgifter. Bringas himlakropparna i existens först dag fyra vore det däremot ett nytt skede och ett användande av bārā’ skulle förväntas.

Sternbergs uttryck ”foolproof composition” alltså ”idiotsäkra komposition” beskriver det faktum att Bibelns författare verkar ha haft en förmåga att kunna använda många dubbeltydigheter och alternativa möjliga tolkningar men vad gäller den viktiga didaktiska poäng författaren vill ha fram tar han inte risker.²⁶ Tillämpas detta på händelserna dag fyra så kan konstateras att det som står klart är att det är Gud som skapar himlakropparna, samt att dessa inte är gudomligheter med egen vilja eller makt. Deras uppgifter är klart definierade, nämligen att tjäna framförallt människan men även allt annat liv som snart ska fylla jorden. Att himlakropparna kommer att ha en funktion även vad gäller fester och sammankomster kan förstås av att uttrycket *וְלַמּוֹעֲדִים* används. Det uttrycket används för Israels viktiga fester senare i Pentateuken.

Så, oberoende av när himlakropparna fysiskt skapas är deras roll och uppgift klar. Himlakropparna är inga gudar eller personligheter och inget astrologiskt intresse riktas till dem överhuvudtaget. Hamilton menar att det är få forskare som inte noterar ett starkt anti-

²⁵ Se kapitel 2.1.1.

²⁶ Sternberg 1987, 230–235.

mytiskt element i berättelsen dag fyra.²⁷ Flera forskare menar att det är för att tydliggöra att himlakropparna inte är gudomligheter månen och solen benämns det lilla- och stora ljuset eftersom solen och månen även var namn på gudar.²⁸ Bland forskare med annan åsikt kan nämnas Walton som inte ser någon anti-mytisk ansats i texten dag fyra, utan endast en funktionell beskrivning av himlakropparnas uppgift.²⁹ Gunkel ser en mytisk rest just i solens och månens alternativa benämningar eftersom egyptierna kallade solguden för den levande lampan.³⁰ Angående denna fråga ansluter jag mig till Waltons uppfattning.³¹

²⁷ Hamilton 1990, 127.

²⁸ Von Rad 1972, 55; Wenham 1987, 21–22; Hamilton 1990, 127; Westermann 1994, 129, 131; Waltke 2001, 62–63; McKeown 2008, 24.

²⁹ Walton 2011, 171–172.

³⁰ Gunkel 1997, 110.

³¹ Heidel 1951, 116–117; Smith 2002, 158–159, 201.